

OBNAVLJANJE I RAD NIŽIH I SREDNJIH ŠKOLA U DALMACIJI NAKON OSLOBOŠENJA (ŠKOLSKA GODINA 1944/45)

MATE ZANINOVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 371(497.18)(191)
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno
Received :1989-12-22

U jesen godine 1944. svi veći gradovi u Dalmaciji su oslobođeni, a nakon bitke za Knin (3. XII. 1944) konačno oslobođena i cijela Dalmacija. Nakon oslobođenja ove pokrajine odmah se prilazi obnovi gospodarskog, prosvjetnog i kulturnog života. Prilazi se i obnavljanju osnovnog školstva (o čemu je pisano u prošlom broju »Radova«), posebice nižeg i srednjeg. U mjestima gdje su prije početka drugog svjetskog rata radile građanske škole, koje su bile u rangu nižih razreda gimnazija. Pone općeobrazovne srednje škole (gimnazija) obnavljaju svoj rad u svim mjestima u kojima su radile do početka drugog svjetskog rata. Isto tako se obnavljaju i srednje stručne škole, niže srednje stručne škole, koje su se počele nazivati škole učenika u privredi, umjesto ranijih šegrtskih škola.

Ukupno je na području oslobođene Dalmacije u školskoj godini 1944/1945. obnovljeno 13 nižih srednjih škola i 9 potpunih srednjih škola – gimnazija. U ovim školama je radilo oko 275 nastavnika i srednjoškolskih profesora, a niže srednje škole i pune gimnazije je pohađalo oko 7570 učenika.

Rad u srednjim školama provodio se organizirano i sistematski, premda uvijek nije bilo dovoljno školskog pribora i knjiga. Nastava se odvijala prema nastavnom planu i programu što ga je propisao odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a, koji se mogao prilagoditi prema uvjetima rada pojedine škole. Uz ovaj nastavni plan i program donesene su i upute za rukovođenje školom, satancima i sjednicama nastavničkih vijeća, o ocjenjivanju uspjeha i vladanja učenika, o koordinaciji rada uprave škole s omladinskom organizacijom. Donesena su i disciplinska pravila o dužnostima i pravima učenika.

I za stručne škole bio je sastavljen odgovarajući nastavni plan i program. U Šibeniku, Splitu i Dubrovniku počele su radom i muzičke škole. Niže srednje stručne škole odigrale su značajnu ulogu u obnavljanju privrednog i ekonomskog života porušenih gradova Dalmacije.

Do konačnog oslobođenja Dalmacije dolazi u jesen 1944. godine. Od većih gradova najprije je oslobođen Dubrovnik (18. X), a zatim postepeno i ostali gradovi: Omiš (18. X), Makarska (21. X), Imotski, Trogir i Split (28. X), Sinj (25. X), Zadar (31. X), Šibenik (3. XI), te Knin (3. XII).

Nakon bitke za Knin i oslobođenjem ovoga grada prilazi se obnovi i izgradnji porušenih kuća i zapuštenog ekonomskog i privrednog stanja u ovome dijelu naše domovine, dok su se još uvijek vodile ogorčene borbe protiv okupatora i njegovih kolaboranata. Usporedo s obnavljanjem života obnavlja se i školstvo, prvo osnovno, a uskoro i srednje. O radu osnovnih škola na okupiranom i anektiranom području, kao i nakon oslobođenja Dalmacije bilo je već pisano,¹ pa ćemo se u ovome radu zadržati na obnavljanju i radu nižih i srednjih škola u Dalmaciji nakon oslobođenja, tj. u školskoj godini 1944/1945.

A) Niže i srednje škole

Od srednjih škola na području sjeverne Dalmacije najprije je počela s radom Gimnazija u Šibeniku² (20. prosinca 1944). Za direktora bio je postavljen profesor Ante Šupuk, koji je za vrijeme NOB-a surađivao s NOP-om. Na početku rada ove škole bio je upisan 751 učenik, i to u 6 odjeljenja I. razreda, 3 odjeljenja II. razreda, 3 odjeljenja III. razreda, 3 odjeljenja IV. razreda i po jedno odjeljenje petog, šestog sedmog i osmog razreda.³

Niži razredi imali su po jedno odjeljenje u kojem je *pomoćni razred* obilježen slovom »a«. U I. razredu zbog velikog broja učenika bila su formirana dva pomoćna odjeljenja.

Učenici bivše Građanske škole u Šibeniku upisali su se u odgovarajuće razrede gimnazije, jer ova niža srednja škola nije nastavila s radom nakon oslobođenja.⁴

Prva sjednica Nastavničkog vijeća Gimnazije u Šibeniku održana je 21. prosinca. Na toj sjednici je utvrđen raspored predmeta po nastavnicima i donesene su upute za planiranje nastavnog sadržaja. Nastava je organizirana u zgradi bivšeg sjemeništa, jer je zgrada Gimnazije poslužila u prvo vrijeme za bolnicu NOV-a.⁵

Redovna nastava u gimnaziji školske godine 1944/1945. trajala je do 5. srpnja 1945. godine, a radilo se u posebnim uvjetima jer su se još vodile

¹ Mate Zaninović, Rad osnovnih škola u Dalmaciji na kraju NOB-a (školska godina 1944/1945), Radovi, sv. 28/1989, str. 229-246.

² Okružni NOO Šibenik – Prosvjetni odjek, br. 228 od 30. I 1945.

³ Ibid.

⁴ Mate Zaninović, Školstvo u Šibeniku i okolici, Školska knjiga, Zagreb, 1984. str. 165.

⁵ Okružni NOO Šibenik, 28. 2. 1945. Oblasnom NOO Dalmacije, Prosvjetni odjel, Split, PAHŠM, kut. Oblasni NOO Dalmacije

borbe na fronti. Očekivao se povratak srednjoškolaca u školske klupe nakon konačne pobjede, pa je u tu svrhu Oblasni NOO Dalmacije uputio dopis koji je analiziran na sjednici Nastavničkog vijeća od 17. III. 1945. Zaključeno je da se organiziraju tečajevi za vrijeme ljeta za učenike VIII. razreda, te da se razredni ispiti održe u rujnu 1945. godine. Za polaganje razrednih ispita u rujnu prijavilo se 200 kandidata koji su bili podijeljeni u 3 grupe.⁶

U gimnaziji se osjećao novi duh na svakom koraku. Još uvijek je velik broj učenika bio u vojnim uniformama. U školi se radilo s neviđenim elanom, a tako i u izvanškolskim aktivnostima. U razredima su osnovane razredne zajednice u kojima se raspravljalo o radu, redu i disciplini radi poticanja učenika u savladavanju znanja, vještina i navika. U školi je djelovala organizacija USAOH-a i SKOJ-a. Izlazio je i s rednješkolski list »Novi đak« (prvi broj pojavio se u svibnju 1945).

Za bolji uspjeh u učenju i pomoć učenicima koji su zaostali u školovanju bili su organizirani »kružoci« u kojima su pružali pomoć pojedini profesori. Učenici Gimnazije u Šibeniku sudjelovali su u prikupljanju knjiga za Istru (prikupili 360 knjiga), posjećivali ranjene borce u bolnici, održavali im i kulturno-prosvjetne priredbe. Mnogi učenici su se okušali na polju literarnog stvaralaštva. Tako su u prvoj godini nakon oslobođenja objavljena 192 broja zidnih novina u kojima su prezentirani radovi učenika različitih književnih vrsta. Učenici su sudjelovali u radnim akcijama (30 000 radnih sati) u gradu, pa je više đaka proglašeno udarnicima.

Učenici Gimnazije u Šibeniku, zajedno s ostalim srednjoškolcima i pionirima, uključivali su se u izvanškolske aktivnosti u gradu. Djelovali su u Centralnom pjevačkom zboru što ga je u to vrijeme vodio i njime dirigirao Lovro Županović, maturant iz 1944. godine. Tom zboru pristupili su i drugi srednjoškolci, pa je osnovano KUD »Miro Višić«.⁷

Nastavni rad se odvijao po nastavnom planu i programu što ga je odobrio Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a (tu se nalaze i upute o rukovođenju školom, sastancima i sjednicama nastavničkog vijeća, o ocjenjivanju uspjeha i vladanju učenika, o koordinaciji rada uprave škole s omladinskom organizacijom). Izrađena su i disciplinska pravila s dužnostima i pravima učenika (o čemu će biti govora na kraju ovoga rada, jer se sve to odnosilo na rad nižih i srednjih škola u Dalmaciji nakon konačnog oslobođenja u školskoj godini 1944/1945).

Vremenski je Gimnazija u Kninu otpočela s radom iza šibenske gimnazije. Već je istaknuto da je Knin oslobođen 3. prosinca 1944. godine, a nakon toga u vrlo kratkom roku Okružni NOO Knin donio je odluku

⁶ »Narodne novine«, br. 27/1945.

⁷ »Novi đak«, Šibenik, svibanj 1945. str. 48.

da se obnovi školstvo na njegovom području, pa i Gimnazija u gradu. Sredinom siječnja održana je sjednica nastavnika kojoj su prisustvovali i predstavnici narodne vlasti, pa je zaključeno: 1. da se što prije osposobe privatne zgrade za rad gimnazije; 2. da se provede upis učenika u školskoj godini 1944/1945. i 3. da se formira komisija za reviziju svjedodžbi koje su podijeljene u tijeku rata.⁸

Kako je školska zgrada Gimnazije u Kninu u tijeku rata bila onesposobljena za nastavni rad, pristupilo se u prosincu 1944. i u siječnju 1945. osposobljavanju privatne zgrade Silvije Franc- Petkušić, u kojoj je neko vrijeme radila Gimnazija prije drugog svjetskog rata. Veliku pomoć narodnoj vlasti oko osposobljavanja zgrade pružili su učenici radnim akcijama.

Krajem veljače 1945. godine održana je prva izvanredna sjednica Nastavničkog vijeća na kojoj je odlučeno: 1. da se pored stručnih nastavnika prof. Zdravka Ikice, prof. Leontine Budisavljević i prof. Jelene Miškov prime u službu i pomoćni nastavnici Darinka Narančić, Slava Čolović i Vladimir ing. Slavić, a prof. Zdravko Ikica imenovan je privremenim v.d. direktorom i 2. da se od 1. do 8. veljače izvrši upis učenika u školsku godinu 1944/1945. Svečano otvaranje Gimnazije u Kninu obavljeno je 9. veljače 1945. u hotelu »Dinara«, a proslavu je otvorio Vasilije Filipović, referent za srednje škole Okružnog NOO Knin. Redovna nastava počela je 12. veljače 1945. Ukupno je bilo upisano 302 učenika, u 9 odjeljenja, a Nastavničko vijeće je brojilo 6 nastavnika. Službeni naziv škole je bio Narodna gimnazija u Kninu.⁹

Radi osipanja učenika u tijeku rata, posebno učenika viših razreda, u školskoj godini 1944/1945. nije bilo redovnog VII i VIII razreda, a *pomoćni razredi* bili su osnovani za I. i II. razred (u kojima je bilo upisano 42 učenika ukupno).

Na kraju prve školske godine rada nakon oslobođenja uspjeh je bio zadovoljavajući s obzirom da se nastavni rad provodio pod vrlo teškim materijalnim i nastavnim uvjetima, bez nastavnih sredstava, u lošim prostorijama, bez kabineta i knjiga, u općoj poratnoj oskudici. Učenici u gradu, a posebno učenici sa sela i oni iz pomoćnih razreda pokazivali su veliku volju za rad i uspjeh.¹⁰

Krajem veljače 1945. godine počela je s radom i Niža srednja škola u Drnišu (umjesto ranije građanske škole). U ovu školu upisalo se 92

⁸ Izvještaj za školsku godinu 1944/1945. — Dokument u arhivi škole u Kninu.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

učenika, a u njoj su radila 4 nastavnika. U početku nastavni rad se odvijao u prostorijama Dačkog doma. Zbog različitih neprilika koje su pratile ovu školu, u početku se radilo s nešto skraćenim nastavnim programom i skraćenom satnicom. Ubrzo, nakon što su vojne jedinice napustile školsku zgradu, prešlo se s nastavnim radom u prostorije ranije građanske škole, pa se povećao broj učenika na 119 (u tri odjeljenja), i nastavnika (s četiri pomoćna nastavnika, tako da ih je ukupno bilo osam, tj. četiri stručna i četiri pomoćna).¹¹

Na području sjeverne Dalmacije od srednjih škola obnovljena je Gimnazija u Zadru. Poslije oslobođenja Zadra (31. listopada 1944) i prvih dana veselja te čišćenja grada od neprijateljskih ostataka, prišlo se organizaciji narodne vlasti u gradu i obnovi zadarskog školstva od kojega nije ništa ostalo.¹²

Počelo se od obnavljanja osnovnog školstva, a od početka 1945. godine izvršene su pripreme i za obnovu gimnazije. Od 1. do 6. ožujka 1945. godine obavljen je upis učenika, okupljen je nastavnički zbor, koji je 10. ožujka održao prvu sjednicu, kojoj su prisustvovali profesori i nastavnici: Ante Bužonja, Šime Dunatov, Šimun Jurić, Mile Filipi, Vesna Ljubić, Stanko Miloš, Anđelina Nadinić, Ivo Ostojić, Josip Vrtođušić i Bruno Zuzzi, a direktor Gimnazije u Zadru bio je prof. Novak Novaković. Zadarska gimnazija bila je realnog tipa.

Svečano otvaranje Gimnazije u Zadru obavljeno je 11. ožujka 1945. godine u prisutnosti predstavnika narodne vlasti, NOV, mnoštva građana i bivših učenika Hrvatske velike gimnazije.¹³ Gimnazija je počela s radom u zgradi bivše Hrvatske pučke škole.

Za otvaranja zadarske gimnazije bilo je upisano 544 učenika, (356 učenika i 188 učenica), a bio je upisan i jedan pomoćni razred sa 65 učenika i učenica. Prvi razred je imao 7 paralelnih odjeljenja sa 334 učenika; II. razred je imao 42 uč. (29 m i 13 ž); V. razred 18 uč. (9 m i 9 ž); VI. razred 11 učenika (9 m i 3 ž). Na kraju školske godine 1944/1945. ukupno je bilo 422 učenika (291 učenik i 151 učenica). Po uspjehu: 21 odličan, vrlo dobrih 102, dobrih 131, dovoljnih 61, a 58 učenika je bilo upućeno na popravni ispit, 2 na razredni ispit, ostali nisu uspjeli.

Usporedo s otvaranjem Gimnazije u Zadru otvoren je i Dački dom

¹¹ Oblasnom NOO Dalmacije, Prosvjetni odjel, br. 1708/1945. Izvještaj za ožujak, Ministarstvu prosvjete Šibenik, PAHSM, Zagreb

¹² »Vijesti«, organ JNOF-a za okrug Zadar, br. 37. 3. 1945, str. 2, MNR, Zagreb.

¹³ Izvještaj Gimnazije u Zadru za školsku godinu 1944/1945. u kojem nalazimo i statističke podatke.

za siromašnu djecu iz okolice Zadra, a prvi upravitelj mu je bio Ivan Mrzljak.¹⁴

Tijekom rada prve školske godine dolazilo je do promjena u nastavničkom zboru; prva je nastala već 14. svibnja 1945. kada je prvi direktor zadarske gimnazije prof. Novak Novaković premješten u Zagreb, pa je njegovu dužnost preuzeo prof. Stanko Miloš, a u nastavnički zbog su pridošli novi profesori i nastavnici.¹⁵

Rad u obnovljenoj zadarskoj gimnaziji odvijao se normalno, premda u vrlo teškim matrijalnim uvjetima. Zbirke nastavnih srdstava bile su vrlo oskudne, nije bilo udžbenika, nije bilo dovoljno školskog pribora, ali učenici i nastavnici ulagali su svoj elan, kako bi se postigli što bolji rezultati. Nastavni plan i program po kojem se radilo bio je isti kao i u drugim gimnazijama koje su radile u Dalmaciji, tj. nastavni plan i program Prosvjetnog odjela ZAVNOH-a. Učili su se slijedeći predmeti: hrvatski ili srpski jezik, povijest, zemljopis, matematika, fizika, prirodopis, kemija, filozofija, crtanje i tjelesno vježbanje, a od stranih jezika: latinski (neobavezno u višim razredima), ruski (obavezno), engleski, francuski ili talijanski (po izboru jedan strani jezik obavezno).

U početku rada obnovljene zadarske gimnazije osjećao se nedostatak nastavnog kadra, pa se program nekih predmeta reducirao na jedan sat tjedno, a higijena i pjevanje u početku nisu bili zastupljeni. U tijeku školske godine bila su upućena na školu dva nastavnika za matematiku i fiziku, te dva za hrvatski ili srpski jezik. Nije bilo nastavnika za prirodopis. Fakultativno se predavao talijanski jezik tri sata tjedno, a fakultativno se provodila i nastava vjeronauka u nižim razredima, dok u starijim razredima ovaj predmet nije bio predviđen. Tečajevi hrvatskog ili srpskog jezika bili su organizirani za one učenike koji su, zbog okupacije Zadra i denacionalizacije, loše govorili hrvatskim jezikom. Na kraju školske godine u zadarskoj gimnaziji je radilo 22 profesora i nastavnika.¹⁶

Na području sjeverne Dalmacije prije drugog svjetskog rata djelovala je Građanska škola u Benkovcu. Međutim, nakon oslobođenja Benkovca ova škola nije prerasla u nižu srednju školu, kao ostale građanske škole u Dalmaciji, jer nije imala nastavnika, pa su učenici, koji su namjeravali

¹⁴ Ljubomir Maštrović, 150 godina zadarske gimnazije, Zadar, 1954. str. 91.

¹⁵ Ibid, str. 92.

¹⁶ Ibid, Profesorski zbor imao je na kraju školske godine 1944- 45. ove članove: Stanko Miloš, Vanda Burani, Ivan Brabec, Ante Bužonja, Dunko Čatlak, Milena Čanić, Petar dr. Čučak, Šime Dečpalj, Šime Dunatov, Milan Filipi, Josipa Gulin, Anka Košta, Angelina Nadinić, Rade Nesanović, Ivo Ostojić, Vesna Ostojić, Ante Perić, Marija Radić, Tonka Škarica, Frano Torbarina, Josip Vrtdolušić, Petar Zrinski i tajnica Vanda Štern.

nastaviti svoje školovanje u srednjoj školi, preseljeni u Dački dom u Zadru, te polazili niže razrede Gimnazije u Zadru.¹⁷

Na području srednje Dalmacije od srednjih škola nakon oslobođenja, obnavljaju svoj rad splitske srednje škole (gimnazija), Gimnazija u Sinju, a bivše građanske škole u Trogiru, Visu, Komiži i Supetru, obnavljaju rad kao niže srednje škole. Na ovome području osnovana je još i Niža srednja škola u Omišu.

Split je oslobođen 28. listopada 1944. godine, a njegove srednje škole (gimnazije) obnovile su svoj rad. 8. veljače 1945. godine. Od konačnog oslobođenja Splita do početka školske godine 1944/1945. preuređivale su se školske zgrade za normalan rad nastave, uređivali su se kabineti i druge prostorije. Otvorene su tri potpune gimnazije u kojima je bilo upisano 2590 učenika. Iz izvještaja Prosvjetnog odjela Oblasnog NOO Dalmacije, brojno stanje¹⁸ po gimnazijama bilo je slijedeće:

Gimnazija	Odjeljenja pomoćna	Odjeljenja redovna	Učenika	Učenica	Svega
I.	12	8	153	360	713
II.	20	—	—	730	730
III.	33	—	1150	—	1150
Svega	65	8	1303	1090	2393

Za učenike koji si izgubili godine zbog rata, a koji su sudjelovali u NOP-u i NOB-u, otvorena su pomoćna odjeljenja (zato je i bilo više pomoćnih odjeljenja u svakoj splitskoj gimnaziji). Posebno učenici VII. i VIII. razreda masovno sudjelovali u NOB-i.

Direktori splitskih gimnazija u školskoj 1944/1945. godini bili su:

- I. gimnazije prof. Ivo Bakotić,
- II. gimnazije prof. Lav Grizogono,
- III. gimnazije prof. Božena Hruš.

Referent za srednje obrazovanje u prosvjetnom odjelu Gradskog NOO-a Split bio je Antun Hruš, profesor.¹⁹

¹⁷ Kao bilješka br. 13.

¹⁸ Oblasni NOO Dalmacije, Prosvjetni odjel, br. 1708/1945. Izvještaj za ožujak 1945. Povjereništvu prosvjete ZAVNOH-a, Šibenik, str. 7, PAHŠM, Zagreb

¹⁹ Oblasni NOO Dalmacije, Prosvjetni odjel, br. 1037/1945, str. 6, Povjereništvu prosvjete ZAVNOH-a, Šibenik, PAHŠM, Zagreb

U splitskim gimnazijama ukupno je radio 101 nastavnik (14 s fakultetskom spremom, 12 s višom pedagoškom školom, 3 učitelja, 6 s umjetničkom akademijom, jedan nastavnik vještina, a jedan nastavnik je bio sa srednjom školom. Osim toga radilo je šest profesora iz Oceanografskog instituta i pet liječnika koji su održavali nastavu higijene.²⁰

Nastavni rad u ovim gimnazijama održavala se po nastavnom planu i programu, vjeronauk je bio fakultetan predmet za učenike od II. do IV. razreda, a u višim razredima nije bio predviđen. U nastavnom planu bio je zastupljen predmet Povijesti NOP-a, a od stranih jezika ruski i engleski, dakle, oni koji se prije drugog svjetskog rata u splitskim gimnazijama nisu održavali. Crtanje i povijest umjetnosti zastupani su, po ovom nastavnom planu od I. do VII. razreda; tjelesni odgoj od I. do VI. razreda, a povijest filozofije u VII. i VIII. razredima.

U napomenama, uz spomenuti nastavni plan i program, bilo je istaknuto da svaka srednja škola mora nastojati da obuhvati što više siromašne djece čiji su roditelji žrtve fašističkog tetora te da im omogući srednjoškolsko školovanje. Isto tako je naglašeno da se djeca koja su izgubila zbog rata nekoliko školskih godina a imaju uvjete za nastavljajanje školovanja u gimnaziji, prime u prvi razred; ona koja su završila prvi razred, da se upišu u pomoćne razrede, u kojima bi ubrzanim školovanjem nadoknadili izgubljene školske godine.

Imajući u vidu spomenute napomene uz nastavni plan i program Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a, Prosvjetni odjel Gradskog NOO-a Splita nastojao je to i ostvariti, pa je zato u splitskim gimnazijama i bilo više pomoćnih razreda, kako je to već istaknuto.

U splitskim gimnazijama u prvoj školskoj godini 1944/1945. nastava se odvijala više ili manje kao u mirno doba; svaka gimnazija je radila u zasebnoj zgradi s potrebnim brojem učionica. Opći duh u školama, odnos nastavnika i učenika, rad i disciplina bili su dobri i nije bilo težih prekršaja. U svakoj gimnaziji bili su formirani razredni i školski aktivni, a za bolje savladavanje gradiva formirani su kružoci po razredima. Nastavnički kolektivi su održavali redovno sjednice na kojima se raspravljalo o radu, učenju i disciplini učenika. Velika pažnja pridavala se novouvedenom predmetu Povijest NOP-a.

Redovito su se održavali i roditeljski sastanci, kojima su prisustvovali roditelji učenika. U Narodnom kazalištu 18. travnja 1945. godine održana je komemoracija u povodu godišnjice ubojstva profesora Čire Gamulina, kojega su talijanski fašisti ubili na godišnjicu okupacije Splita. Ovom skupu

²⁰ Oblasni NOO Dalmacije, Prosvjetni odjel, Split, 3. 3. 1945, str. 5, PAHŠM, Zagreb

pristustvovala je velika većina učenika i odala počast istaknutom rodoljubu.

Na kraju prve školske godine sve tri gimnazije u Splitu organizirale su ispite za učenike privatiste, a rezultati su bili ovi:

	U č e n i c i		
	Polagali	Položili	Nisu položili
I. gimnazija	8	6	2
II. gimnazija	41	35	6
III. gimnazija	79	72	7
S v e g a	128	113	15

U tijeku prve školske godine (1944/1945) nakon oslobođenja²¹ Dalmacije iz St. Cesaree (Italija) vratila se Partizanska gimnazija iz Rujevca. Učenici i nastavnici ove gimnazije bili su priključeni Prvoj gimnaziji u Splitu, pa se time znatno povećao broj učenika i nastavnika ove škole. Kako je nedostajalo nastavnika, neko vrijeme se radilo sa skraćenom satnicom.²²

Nakon oslobođenja grada Trogira (28. listopada 1944) prišlo se obnavljanju rada osnovnih škola, a usporedo su se provodile i pripreme i za obnavljanje Niže srednje škole u Trogiru. Građanska škola se više nije obnavljala, a prema uputama Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a pretvaraju se u niže gimnazije. Tako se postupilo i s Građanskom školom u Trogiru, koja je bila poljoprivrednog smjera, a djelovala prije rata. Ovu školu u Trogiru je polazilo malo učenika, jer se iz nje nije moglo nastaviti školovanje u višim razredima gimnazija, niti u svim stručnim školama. Zato su građanske škole ukidane, a umjesto njih su osnivane niže srednje škole-gimnazije.

²¹ Izvješčaj II (ženske) gimnazije u Splitu za školsku 1946/1947. godinu, Split, 1947, str. 5

²² Izvješčaj St. Cesaree od 31. X. 1944, br. 593/1944. Centralni odbor zbjega St. Maria 01 Bagno, str. 9, Arhiv grada Splita br. 56/91.

Niža srednja škola u Trogiru počela je s radom 14. veljače 1945. godine,²³ a na kraju prve školske godine 1944/1945. broj učenika po razredima bio je sljedeći:

I. A raz.			I. B raz.			II. raz.			III. raz.			IV. raz.		
m	ž	svoga	m	ž	svoga	m	ž	svoga	m	ž	svoga	m	ž	svoga
33	21	54	29	22	59	16	15	31	46	10	56	11	3	14

Navedeni broj učenika po razredima u Nižoj srednjoj školi u Trogiru pokazuje nam kako je interes za upis učenika bi veći nego ikada prije, pa se u dva odjeljenja prvog razreda upisalo više od stotinu učenika, dok je broj djece u sljedećim razredima opadao, jer je i ranije Gradansku školu u Trogiru pohađao mali broj učenika.

Nastavnici u I. a i I. b razredu bili su: Blaženka Gulin, suplent za hrvatski ili srpski jezik; Pavel Kublo, nastavnik (ruski jezik i tjelesni odgoj); Ante Radić, nastavnik (povijest i zemljopis); M. Berak, nastavnik, (matematika); Sofija Nonković, učiteljica (prirodopis, crtanje i pjevanje); i dr. Ivo Sentinela (higijena). I u ostalim razredima bili su isti nastavnici, a Andrija Kuljiš je održavao nastavu fizike.

Razrednici su bili: I. a razreda: Sofija Nonković, I. b razreda Pavel Kublo, II. razreda Blaženka Gulin, III. razreda Ante Radić, a IV. razreda Andrija Kuljiš. Upravitelj Niže srednje škole u Trogiru io je M. Berak.²⁴

U Trogiru je bi osnovan Dječji dom, koji je brojio i do 150 djece, a u njemu su boravila siromašna djeca iz trogirске zagore, među kojima je bilo u učenika Niže srednje škole u Trogiru. U ostvarivanju zadataka Niže srednje škole u Trogiru pomagala je pionirska organizacija (osnovana u toku NOB-a, krajem prosinca 1942. godine u Bihaću). Učenici Niže srednje škole u Trogiru bili su okupljeni u ovoj organizaciji, odnosno organizirani po odredima (škola), četama (razredi) i desetinama. Nastavnici su pomagali u organiziranju pionirskog odreda i učenju učenika. Redovno su održavani roditeljski sastanci, pa je na kraju prve školske godine uspjeh u radu i disciplini bio zadovoljavajući u Nižoj srednjoj školi u Trogiru.²⁵

Na otoku Braču, umjesto ranije građanske škole, osnovana je Niža srednja škola u Supetru. Nakon priprema i obnavljanja školske zgrade u

²³ Niža gimnazija u Trogiru, Glavni imenik učenika-ca za školsku godinu 1944/1945., Arhiv O.Š. »Milan Bilić«, Trogir.

²⁴ Ibid.

²⁵ Arhiv grada Splita, Oblasni NOO Dalmacije, Socijalni odjel, br. 347/1945. od 2. II 1945. Prilog izvještaju o djelovanju domova, ZAVNOH-u, fascikla br. 129, od 5. II. 1945. PAHŠM

ovu školu bilo je upisano 245 učenika, a u njoj je radilo 12 nastavnika. Ovu školu, osim djece iz Supetra, posjećivali su je i djeca iz susjednih mjesta, tj. iz Nerežića i Mrca. Ubrzo nakon otvaranja ove škole nastava se odvijala normalno, kao u mirno vrijeme, jedino se osjećalo pomanjkanje udžbenika, pišućeg pribora i nastavnih sredstava.²⁶

Na otoku Braču, pored Niže srednje škole u Supetru, provedene su pripreme za otvaranje nižih srednjih škola u Pučišću i Bolu. Niža srednja škola u Pučišću upisala je 202 učenika te imala tri nastavnika. Školska zgrada u Pučišću je bila prilično oštećena od bombardiranja u tijeku drugog svjetskog rata. Niža srednja škola u Bolu upisala je 83 učenika, a u njoj su radila tri nastavnika. U Bolu je djelovala fratarska gimnazija koja je kasnije imal pravo javnosti.²⁷

U svim nižim srednjim školama na otoku Braču (Supetar, Pučišće i Bol) odmah od početka redovne nastave djeluju aktivni učenika, pa su redovno održavani razredni sastanci na kojima se raspravljalo o disciplini, učenju i radu učenika van nastave. Formirane su i omladinske organizacije, koje su pomagale upravama škola u rješavanju mnogih problema, a roditelji djece su pratili rad ovih škola.²⁸

Kako su na otoku Visu prije početka drugog svjetskog rata radile građanske škole u Komiži i Visu one se nakon oslobođenja ne obnavljaju, već se umjesto njih osnivaju niže srednje škole. Najprije je osnovana Niža srednja škola u Komiži, jer su u gradu Visu školske zgrade bile potrebne za smještaj vojnih jedinica i organa narodne vlasti. Djeca koja su trebala pohađati nižu srednju školu smještena su u Dječji dom u Komiži, gdje su i pohađali nižu srednju školu. Kasnije se osniva niža srednja škola i u gradu Visu.

Na području srednje Dalmacije nakon oslobođenja Sinja (25. listopada 1944. godine) prišlo se obnavljanju Srednje škole, odnosno Gimnazije u Sinju. U prvo vrijeme u školskoj zgradi bila je smještena bolnica i jedinice NOV, pa je nastava počela s radom 18. veljače 1945. godine. U početku Gimnazija u Sinju imala je osam odjeljenja u kojima je bilo upisano 412 učenika, a s njima je radilo 13 profesora i nastavnika. Rad ove škole je otpočeo nakon obnavljanja zgrade i sređivanja prilika u Sinju. Broj učenika

²⁶ Podaci O.Š. Supetar na Braču, piscu ovoga rada 14. 12. 1989. godine.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

stalno se povećavao, jer su iz okolnih sela pristizali mnogi učenici, pa je upis trajao i poslije otvaranja škole.²⁹

Broj učenika u Gimnaziji u Sinju u ožujku 1945. godine bio je slijedeći:³⁰

Broj odjeljenja	B r o j u č e n i k a p o r a z r e d i m a							
	I.	II.	III.	IV.	V	VI	VII.	VIII.
8	85	62	61	53	54	47	34	26
S v e g a 8								412

Nastavnika sa završenim filozofskim fakultetom bilo je 9, te 4 honorarna nastavnika. U Gimnaziji u Sinju radili su: Petar Bakotić, profesor i ujedno direktor škole; Mile Marijani, profesor; Nikolaj Samodajev, profesor; Ante Rumora, profesor; Nada Brož, profesor; Josip Botteri, profesor; Ante (Toni) Vuletić, profesor; (?) Weber (žensko), profesor i Kaća Kocjančić, profesor. Honorarni nastavnici bili su: Oleg Samodajev (predavao ruski jezik), dak VIII. razreda iste gimnazije; Vido Paić (pjevanje), završeni maturant iste Gimnazije i Frano Kalafatić (tjelesni odgoj), bivši prednjak »Sokola« u Sinju.³¹

Za siromašne učenike u Sinju je otvoren Đački dom, u kojem su boravila siromašna djeca sa sela i djeca palih boraca Sinjske krajine. Izdržavanje u Đačkom domu bilo je besplatno.³²

Nastava u sinjskoj gimnaziji odvijala se prema nastavnom planu i programu što ga je propisao Prosvjetni odjel ZAVNOH-a. Kao i u drugim srednjim školama — gimnazijama najveći problemi su bili u nedostatku odgovarajućih udžbenika, pišaćem priboru i nastavnim sredstvima.³³

Niže srednje škole na Biokovo-neretvanskom području djelovale su

²⁹ Oblasni NOO Dalmacije, Prosvjetni odjel, br. 1708/1945, str. 14. Izvještaj za ožujak 1945, ZAVNOH-a, PAHŠM, Zagreb.

³⁰ Oblasni NOO Dalmacije, Prosvjetni odjel, br. 1037/1945, str. 607, Izvještaj za veljaču, 1945, Povjereništvu prosvjete ZAVNOH-a, PAHŠM, Zagreb.

³¹ Podaci Marinko Perić, Sinj, piscu ovoga rada, 18. 12. 1989.

³² Ibid.

³³ Ibid.

u Makarskoj, Imotskom, Metkoviću, Vrgorcu, Orebiću i Grudi, pa na otoku Hvaru (u mjestima Jelsi, Starom Gradu i Hvaru), na otoku Korčuli (u mjestima Vela Luka, Blatu i Korčuli). U svim navedenim mjestima prije rata radile su građanske škole. Međutim, kao što je naprijed navedeno, prema uputama Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a, više se ne obnavljaju građanske škole, a umjesto njih se osnivaju *niže srednje škole*.³⁴

Niža srednja škola u Makarskoj počela je s radom 7. ožujka 1945. godine sa 150 učenika i 5 nastavnika. Niža srednja škola u Metkoviću na početku rada upisala je 182 učenika, a u njoj su radila 4 nastavnika. U Vrgorcu je bilo upisano 86 učenika, a u školi radila su 3 nastavnika. U Imotskom je počela s radom 27. siječnja 1945. godine petorazredna srednja škola u kojoj je bi upisan 291 učenik u 7 odjeljenja, a u školi je djelovalo 7 nastavnika.

Prije početka rada nižih srednjih škola na Biokovo-neretvanskom području član Prosvjetkog odjela Okružnog NOO-a sazivao je sastanke, izlagao svrhu ovih škola te davao, posebne upute za rad. Otvaranje nižih srednjih škola u Metkoviću, Makarskoj i Vrgorcu bilo je proslavljeno uz prisustvo roditelja, članova antifašističkih organizacija i širokih slojeva naroda.³⁵ Održane su sjednice nastavničkih vijeća, nastavnici su upoznali nastavni plan i program, formirani su razredni aktivni, pa su tako i učenici surađivali u rješavanju različitih problema školskog života.

TABELARNI PREGLED NIŽIH SREDNJIH ŠKOLA NA
BIOKOVSKO-NERETVANSKOM PODRUČJU
U SVIBNJU 1945. GODINE³⁶

Niža gimnazija	Broj upisanih učenika	Broj nastavnika	Broj odjeljenja
Imotski	291	7	7
Makarska	150	5	
Vrgorac	86	3	
Metković	182	4	
S v e g a	709	19	7

³⁴ Građanska škola u Podgori otvorena je školske godine 1940/1941. prema školskoj kronici O.Š. »Srećko Borić«, Podgora. Građanska škola u Podgori imala je poljoprivredni smjer.

³⁵ Izvještaj Oblasnog NOO-a Dalmacije, Prosvjetni odjel, br. 2253, Split, 7. V. 1945. Narodna vlada Hrvatske, Ministarstvo prosvjete Opći odjek, str. 3. PAHŠM, Zagreb.

³⁶ Tabelačni pregled Izvještaju Oblasnog NOO Dalmacija, kao bilješka br. 35.

Na otoku Hvaru još prije konačnog oslobođenja neko vrijeme radile su niže srednje škole (ranije građanske škole) po direktivama NOP-a, koji je imao veliki utjecaj u narodu i među prosvjetnim radnicima. Niže srednje škole na ovom otoku radile su u Jelsi, Starom Gradu i Hvaru. Nakon konačnog oslobođenja otoka Hvara, odmah se prišlo obnavljanju srednjih škola. Uprave nižih škola (bivši građanskih škola) provele su pripreme za početak normalnog rada: izvršen je upis učenika i održane sjednice nastavnčkih vijeća. U svim mjestima gdje su radile niže srednje škole održani su narodni zborovi na kojima se proslavljao početak rada.

TABELARNI PREGLED NIŽIH SREDNJIH ŠKOLA NA OTOKU HVARU U SVIBNJU 1945. GODINE³⁷

Niža gimnazija	Broj odjeljenja	B r o j u č e n i k a								Svega učenika
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Jelsa	5	55	37	23	23	37	—	—	—	175
Stari Grad	4	18	15	17	11	—	—	—	—	61
Hvar	4	22	13	10	12	—	—	—	—	57

Rad u nižim razredima gimnazija, odnosno u nižim srednjim školama na otoku Hvaru zadovoljava, a o tome je pisalo i u izvještaju »... nastavnici ulažu truda da se sažive u novom duhu u školi... sjednice nastavnika kao i sastanci s političkim i stručnim referatima održavaju se redovito U vim gimnazijama formirani su razredni kolektivi.«³⁸

Rukovodioci srednjih škola (nižih gimnazija) na otoku Hvaru:39

1. Melanka Marchi, prof
2. Katica Carić, učit.
3. dr. Marija Brida, prof.
4. Ljubica Valerijev, prof.

³⁷ M. Z a n i n o v i ć, Školstvo i kulturno-prosvjetni rad na otoku Hvaru u tijeku NOB-e, od 1941. do 1945. godine. Zbornik radova Otok Hvar, Izdanje IHRP Dalmacije, Split, 1987.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

Nastavnici srednjih škola (nižih gimnazija) na otoku Hvaru:

1. Mario Domančić,
2. Borinka Budrović,
3. Katica Vučetić,
4. Margarita Stančić,
5. Katica Milatić,
6. Lukrecija Juran,
7. Ina Gamulin,
8. Marica Duboković,
9. Dinka Valić,
10. Marija Gamulin,
11. Kandid Turkoto,
12. Josip Caglović,
13. Niko don Miličević.

I ove srednje škole, tj. niže gimnazije na otoku Hvaru radile su po nastavnom planu i programu Prosvjetnog odjela ZAVNOH-a, što ga je prilagodio Prosvjetni odjel Oblasnog NOO-a Dalmacije, a izgledao je ovako:

Nastavni plan nižih i srednjih škola u Dalmaciji⁴⁰

Predmeti	I.	II.	III.	IV.	V.
Hrvatski ili srpski jezik	5	5	4	4	5
Ruski jezik	4	3	3	3	3
Engleski jezik	—	—	—	—	4
Povijest NOB-e	2	2	2	2	2
Zemljopis	3	3	3	3	3
Prirodopis	3	3	—	—	3
Kemija	—	—	3	2	—
Fizika	—	2	3	3	—
Matematika	4	4	4	4	4
Higijena	1	—	—	2	2
Povijest filozofije	—	—	—	—	—
Crtanje i povijest lik. umjetnosti	2	2	2	2	2
Vjeronauk	1	1	1	1	—
U k u p n o	27	27	27	28	30

⁴⁰ »Nastavni plan i program za gimnazije«. Izd. Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a, br. 803, od 1. XI. 1944, str. 1, PAHŠM, Zagreb

Za rad po ovom nastavnom planu i programu važile su upute Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a; na kraju uputa nalaze se instrukcije i o rukovođenju srednjom školom, o nastavnicima i sjednicama nastavničkih vijeća, ocjenjivanju uspjeha i vladanja učenika, o djelovanju i koordiniranju rada uprave srednje škole s omladinskom organizacijom, kao i disciplinska pravila, u kojima se govori o dužnostima i pravima učenika srednjih škola.

U vezi s odlukama i zadacima o školstvu i prosvjetnom radu, koje su donesene na III. zasjedanju ZAVNOH-a i u toku priprema za početak školske godine 1944/1945. održavana su savjetovanja svih prosvjetnih radnika s područja otoka Hvara: i onih koji su aktivno sudjelovali u NOB-i, kao i onih koji su se zatekli kod kuće poslije oslobođenja. Ovim savjetovanjima prisustvovao je i dio nestručnih učitelja koji su radili u osnovnim školama. Na savjetovanjima se raspravljalo o političkoj situaciji u zemlji i svijetu, državnom uređenju zemlje nakon NOB-e, o školi i nastavi u novim uvjetima rada, zadacima nastavnika u novoj školi, disciplini i kaznama učenika, učenju, novim nastavnim planovima i programima, odnosu nastavnika i učenika, kao i o drugim problemima koji su bili aktualni nakon oslobođenja, a u svrhu što uspješnijeg rada u školi, nastavi i odgoju djece. Ova savjetovanja prosvjetnih radnika pridonijela su boljem i potpunijem upoznavanju tekovina NOB-a i zadacima pred kojima su se nalazili. Savjetovanja su posebno dobro došla onim prosvjetnim radnicima koji su se zatekli kod svojih kuća nakon oslobođenja, pa su se mogli lakše, brže i bolje uključiti u rad škola i nastavu. Tako su svi prosvjetni radnici upotpunili svoja politička i stručna znanja, što je pomoglo u novim uvjetima rada osnovnih i srednjih škola na otoku Hvaru.

Gradanske škole, koje su se osnivale na otoku Korčuli još od 1875. godine, nisu bile jednako vrijedne kao niži razredi gimnazije, iako su jednako trajale (iz njih se nije moglo nastaviti školovanje u višim razredima gimnazije, već samo u određenim srednjim stručnim školama). One su bile izrazit primjer dualizma u školskom sistemu predratne Jugoslavije. Stoga se ukidaju kao poseban tip niže srednje škole da bi se, umjesto njih, osnivale niže srednje škole koje su bile jednako vrijedne kao i niži razredi gimnazije, jer se u njima radilo prema nastavnom planu i programu za niže razrede gimnazija.⁴¹

Na otoku Korčuli osnovane su niže srednje škole u gradu Korčuli, Blatu i Veloj Luci. Počele su radom početkom 1945. godine (poslije provedenih priprema, upisa učenika i održanih sjednica nastavničkih vijeća prije početka školske godine 1944/1945.

⁴¹ M. Zaninović, Školstvo i prosvjetni rad na otoku Korčuli u toku NOB-e od 1941. do 1945. u: Korčula u revolucionarnom radničkom pokretu NOB-i i socijalističkoj revoluciji 1919-1945. Korčula 1989, str. 846.

Niže i srednje škole u Dalmaciji školske 1944/1945* godine

Redni broj	Okružni NOO	Gimnazije		Nastavnika	Potrebno nastavnika	Učenika
		Potpune	Nepot.			
1.	Zadar	1	—	18	2	566
2.	Šibenik	2	1	43	3	1167
3.	Grad Split	3	—	101	6	2535
4.	Srednja Dalmacija	1	6	31	3	987
5.	Biokovo-Neretva	1	3	21	3	709
6.	Dubrovnik	1	3	61	2	1606
	S v e g a	9	13	275	19	7570

U prvo vrijeme nastavnici ovih škola bili su dotadašnji nastavnici i profesori bivših građanskih škola, a tamo gdje nije bilo kadra pomagali su učitelji osnovnih škola. Kasnije će u ove škole dolaziti stručni kadrovi, jer je odlukom Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a od 24. ožujka 1945. osnovana Viša pedagoška škola u Splitu.⁴² To je bila prva viša škola u novoj Jugoslaviji, »koja je osnovana na oslobođenom teritoriju«. Njen zadatak je bio da odgaja i obrazuje nastavnike za nove niže srednje škole, odnosno niže razrede gimnazije.

Srednje škole u Dubrovniku počele su radom nakon provedenih priprema, to jest poslije odlaska iz grada okupatora i ustaša. U listopadu 1944. godine osposobljavaju se školske zgrade, koje je trebalo renovirati, jer su se u njima ranije zadržavale vojske okupatora. Od 8. do 18. prosinca 1944. godine održao se »kurs političko-pedagoškog karaktera« s nastavnicima srednjih škola. Na ovom susretu profesora i nastavnika srednjih škola raspravljalo se o različitim političkim i pedagoškim problemima u novim uvjetima djelovanja srednjih škola (o organizaciji narodne vlasti, NOO-ima, toku NOB-e i njezinim tekovinama, kao i o drugim aktualnim pitanjima što su bili interesantni za profesore i nastavnike ovih škola).

*Tabelarni pregled prema Izvještaju Oblasnog NOO-a Dalmacije, Prosvjetni odjel br. 2253. Split, 7. V. 1945. Narodna vlada Hrvatske, Ministarstvu prosvjete, Šibenik, Opći odjel, str. 3. PAHIŠM, Zagreb, br. 2587

⁴² »Narodna prosvjeta«, br. 4, Zagreb, travanj 1946, Josip Demarin, Viša pedagoška škola u Splitu.

Dubrovačka gimnazija s klasičnim odjeljenjem počela je raditi u prostorijama bivše građanske škole i učiteljske škole, jer je u zgradi gimnazije neko vrijeme boravila NOV. Od 24. travnja 1945. godine gimnazija je ponovno u svojoj zgradi. U prvo vrijeme rada među učenicima viših razreda bilo je dosta uniformiranih daka, koji su se vratili u školu nakon što su sudjelovali u narodnooslobodilačkoj borbi. Školske godine 1944/1945. u dubrovačku gimnaziju s klasičnim odjeljenjem bilo je upisano 1.033 učenika (od I. do VIII. razreda), s ukupno 26 odjeljenja, od toga u I, II, III. i IV. razredu po 5. odjeljenja, u V. i VI. razredu po 2, te u VII. i VIII. razredu po jedno odjeljenje (ukupno je bilo 511 muških i 522 ženskih). Više nego ikada bilo je upisano radničke i seljačke djece. Djeci sa sela bilo je omogućeno stanovanje u dačkom domu (koji je u tu svrhu bio i osnovan), a u prvo vrijeme izdržavanje u njemu bilo je besplatno.⁴³

Prve školske godine nakon oslobođenja Dalmacije gimnazije su radile po nastavnom planu i programu što ga je izdao Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a za srednje škole.

NASTAVNI PLAN SREDNJE ŠKOLE⁴⁴

predmet	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
hrvatski ili srpski jezik	5	5	4	4	4	5	4	4
ruski jezik	4	3	3	5	3	3	3	3
engleski jezik	—	—	—	—	4	4	3	3
povijest NOP-a	2	2	2	2	2	2	2	2
zemljopis	3	3	3	3	3	3	3	—
prirodopis	3	—	—	—	3	3	2	—
kemija	—	3	3	2	—	—	2	—
fizika	4	3	3	3	3	3	3	3
higijena	1	—	—	2	—	—	—	2
matematika	4	4	4	4	4	4	4	4
povijest filozofije	—	—	—	—	—	—	2	2
crtanje i povijest likovnih umjetnosti	2	2	2	2	2	2	2	—
pjevanje i povijest muzike	2	2	2	1	—	—	1	1
tjelesni odgoj	2	2	2	2	2	2	—	—
vjeronauk	1	1	1	1	—	—	—	—
U k u p n o s a t i	33	29	29	31	33	31	31	26

⁴³ Ivo Perić, Dubrovačka gimnazija od ponarodivanja do danas (1869-1969), Dubrovnik, 1969, str. 132.

Bio je to prvi nastavni plan i program za 8 razreda srednje škole izrađen na oslobođenom teritoriju Hrvatske. Izradila ga je komisija na osnovi odluka III. zasjedanja ZAVNOH-a o školstvu i Zemaljskog savjetovanja prosvjetnih radnika u Glini (20. kolovoza 1944. godine).

U uputama, koji je bio uz ovaj nastavni plan i program, istaknuto je kako je privremen i vrijedi za školsku godinu 1944/1945. a prema posebnim uvjetima, u kojima su radile pojedine srednje škole. Taj se nastavni plan i program mogao i skratiti.

Prema istim uputama za nastavni program je naglašeno kako svaka srednja škola mora nastojati obuhvatiti »... što više siromašne djece i djece čiji su roditelji žrtve fašizma«, te da im se omogući školovanje. Osim toga u ovim uputama bilo je naglašeno da se ukidaju sve građanske škole i pretvaraju u niže razrede gimnazije, što je učinjeno i s građanskim školama u Dubrovniku, Blatu i Veloj Luci. Vjeronauk je po ovome nastavnom planu i programu bio fakultativan od prvog do četvrtog razreda, a za više razreda nije bio uopće predviđen.

Upute uz nastavni plan i program objašnjavale su i rukovođenje školom, sastancima razreda i sjednicama nastavničkog zbora; govorilo se o ocjenjivanju i vladanju učenika, o koordinaciji rada uprave škole s organizacijom USAOH-a, a objavljena su i disciplinska pravila s dužnostima i pravima učenika.

B) *Stručne škole*

Usporedo s obnavljanjem osnovnih, nižih i srednjih, općeobrazovnih (gimnazija) škola, nakon konačnog oslobođenja Dalmacije, obnavlja se i rad stručnih škola i škola za radnička zanimanja u kojima su se trebali pripremati kadrovi za obnovu zemlje.

Već krajem 1944. godine u pojedinim gradovima, gdje su ranije djelovale srednje stručne škole, počinje se raditi na obnovi školskih zgrada i okupljanju nastavnika ovih škola. Trgovačke akademije obnovile su svoj rad u Šibeniku, Splitu, Makaskoj i Dubrovniku. U Dubrovniku je obnovila svoj rad i trgovačko-pomorska akademija, a u Imotskom niža trgovačka škola. Ženske stručne škole obnovile su svoj rad u Metkoviću i Omišu, a obrtne škole u Opuzenu, Selcu na Braču (klesarska škola), Sinju, Splitu, Makarskoj i Orebiću. Bivše šegrtske škole obnavljaju se u svim većim mjestima, ali sada pod novim nazivom – *škole učenika u privredi*.

⁴⁴ »Nastavni plan i program za gimnazije«. Izd. Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a, br. 803, od 1. XI. 1944. str. 1. Pedagoški arhiv PKZ, Zagreb, br. 1412, Pla. VI A/II-21.

Poslije oslobođenja zemlje javlja se velika potreba za stručnim radničkim kadrovima, čije se uzdizanje provodi skraćenim i redovnim školovanjem. Skraćenim školovanjem pripremaju se radnici koji su prestarjeli za redovno školovanje, a redovno školovanje provodi se u industrijskim školama i školama učenika u privredi. U obnovi porušenog Zadra značajnu ulogu je odigrala Industrijska škola.

Već početkom 1945. godine donijeli su se prvi nastavni planovi i programi, i to posebno za škole učenika u privredi: 48 sati tjedne obuke, a od toga 12 sati teorijske nastave, a ostalo vrijeme je praktična obuka, te posebno za industrijske škole, po 24 sata tjedno teorijske i praktične obuke.

Muzičke škole otvorene su u Šibeniku, Splitu i Dubrovniku. Škola u Šibeniku otvorena je 14. travnja 1945. godine. Ovu školu je pohađalo 170 polaznika, a učilo se klavir, violina, harmonika, violončelo i solo pjevanje. Teoriju i povijest glazbe slušala su 143 polaznika. Nastava se održavala prije iposlije podne, a bila su organizirana dva tečaja – niži i viši. Muzičkom školom u Šibeniku rukovodio je Egon Kunej, a imala je dva nastavnika za klavir, dva za violnu, jednog za violončelo, te jednog za solo-pjevanje.

Od muzičkih škola najrazvijeniji rad bio je u splitskoj muzičkoj školi, gdje se učio klavir, vilina, violončelo, teorija glazbe, solo pjevanje, harmonika, povijest glazbe i zborna pjevanje. U ovu školu se upisalo 1034 polaznika, ispitu je pristupilo 709, a školu je redovno pohađalo 568 polaznika. U Muzičkoj školi u Splitu djelovalo je dvadeset nastavnika, a među njima Bruno Bjelinski, Ante Bučan, Robert Ham, Ema Svete Grisogono, Dorde Menegello, Maks Unger i dr.

U Dubrovniku su provedeni upisi u muzičku akademiju, kako se zvala muzička škola, pa je u prosincu 1944. godine bilo upisano 88 učenika od I. do IV. razreda ove škole.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ »Slobodna Dalmacija«, Split, br. 125, 1. 3. 1945. str. 2 MNRH, Zagreb.

⁴⁸ »Slobodna Dalmacija«, Split, br. 140, 5. 4. 1945. str. 2 MNRH, Zagreb.

⁴⁹ Okružni NOO Šibenik, Odjel narodne prosvjete, br. 1113/1945, Izvještaj za april 1945. str. 10, Ministarstvu prosvjete Šibenik, PAMHŠM, Zagreb.

⁵⁰ Izvještaj Okružni NOO Dubrovnik, Tajništvo, Oblasnom NOO Dalmacije, I. 1945, str. 6 i 7. PAMH Zagreb. Kut. Oblasni NOO Dalmacije.

Mate Zaninović: RECONSTRUCTION AND WORK IN THE MIDDLE AND HIGH SCHOOLS IN DALMATIA AFTER THE LIBERATION (SCHOOL YEAR 1944/1945)

S u m m a r y

In the Fall of 1944 all bigger towns in Dalmatia were liberated and after the battle for Knin (Dec. 3rd, 1944) the whole of Dalmatia was finally liberated. After the liberation all the counties started work on the reconstruction of agricultural, educational and cultural life of the people who had such a hard time when their towns were bombed and destroyed under the occupation during the Second World War (1941-1945). The work was started with the reconstruction of primary education about which the author wrote in the most recent issue of *Radovi*. At the same time the work was begun on middle and high education. In the towns where 'civil' schools existed before the beginning of the Second World War, the middle schools were introduced which were similar to the first grades of high school. Complete high schools continued with their work at the places where they existed until the beginning of the Second World War. There is reconstruction of the specialized schools which changed their names to agricultural schools instead of 'apprentice' schools as they were called before. In the liberated Dalmatia in the school year 1944-45 thirteen middle schools and nine high schools were opened. There were 275 teachers employed and 7570 pupils attended the schools.

Teaching in middle schools was conducted systematically although there was never enough of books and school equipment. The teaching program went on as based on the educational program of the ZAVNOH and it could be adapted to the needs of particular schools. The teaching plan had instructions about the meetings, grading of pupils, conduct in schools and the coordination of schools with the youth organizations. There were rules about duties, school regulations and also disciplinary sanctions.

Specialized schools also had the adequate school program. Music schools were organized in Split, Šibenik and Dubrovnik. Middle specialized schools played an important role in the rehabilitation of agricultural and economic life in the destroyed towns in Dalmatia.